

Власова В. Г.,

аспірантка лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Рецензент: Ружицький В.А.,

в. о. директора Кошарного вищого навчального закладу Київської обласної ради "Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж", кандидат педагогічних наук

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ З ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ ЗАСОБАМИ КОМПЛЕКСУ МИСТЕЦТВ

Статтю присвячено проблемі застосування творчих завдань для учнів молодших класів з метою формування в них естетичного ставлення до навколишнього світу на уроках образотворчого мистецтва та інтегрованого курсу "Мистецтво" засобами комплексу мистецтв. Ефективним засобом формування естетичного ставлення дитини до навколишнього світу в умовах навчального закладу є мистецтво як навчання з метою розвитку в неї мислення та здатності до творчості.

Представлено приклади спеціально розроблених завдань, спрямованих на розвиток емоційно-почуттєвої сфери дітей як основи їхнього естетичного розвитку.

Ключові слова: *молодші школярі, естетичне ставлення до навколишнього світу, навчання, образотворче мистецтво, інтегрований курс "Мистецтво", особистісно зорієнтований підхід, творчі завдання, розвиток особистості.*

Постановка проблеми. Одним з ефективних підходів до навчання та виховання юного покоління в контексті реформування сучасної освіти визначено особистісно зорієнтований підхід.

Сутність особистісно зорієнтованого підходу полягає у спрямованості навчально-виховного процесу на взаємодію і плідний розвиток педагога та учнів на основі рівності у спілкуванні та партнерства в навчанні. Особистісно зорієнтований підхід має на меті гуманізацію навчально-виховного процесу. Основним завданням за такого навчання є допомога у визначенні ставлення дитини до себе, інших людей та навколишнього світу. Означене спонукає шукати нові педагогічні способи й засоби формування ставлення молодших школярів до навколишнього світу на уроках та в позаурочній роботі засобами комплексу мистецтв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різною мірою питання сутності особистісно зорієнтованого підходу у своїх працях розкрили В. Сухомлинський, І. Бех, С. Подмазін, О. Савченко, Л. Масол, В. Кремень та ін. Так, І. Бех [1] у розробленні теорії особистісно зорієнтованого виховання акцентує увагу на складниках внутрішнього світу людини: відчуттях, уявленнях, ставленні, емоціях, потребах, мотивах, здібностях, – які є предметом відображення у свідомості особистості. "...Для здійснення процесу їх пізнання необхідно, щоб у суб'єкта сформувалось уявлення про власне "Я" [1, с. 128].

Проблема формування ставлення до навколишнього світу завжди привертала увагу філософів (І. Зязюн, В. Кремень), психологів (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Вигоський, С. Рубінштейн), педагогів (В. Сухомлинський, О. Сухомлинська). Педагогічні аспекти

означеного питання розкрито в роботах з мистецького виховання дитини (Л. Масол, А. Лебедева).

Аналіз праць із формування естетичного ставлення особистості до навколишнього світу показав, що в Україні накопичено значний досвід з означеної проблеми. Однак причиною і підставою досліджуваного питання послужило те, що за останні роки в системі освіти має вияв тенденція до накопичення знань, розвитку розумової діяльності учнів, що домінує над розвитком почуттів: "Усупереч психологічним закономірностям уже з початкової ланки навчання школярів спрямовується переважно на розвиток раціональних механізмів мислення, а емоційно-образні завантажуються менше порівняно з вербальними, тому розвиваються повільніше, гальмуються" [7, с. 5].

У процесі формування особистості категорію "ставлення" розглядаємо як ключову, оскільки за її допомогою формується становлення зв'язків між людиною й навколишнім світом. Загалом ставлення особистості відбувається у процесі накладання її емоцій на предмет, об'єкт або явище навколишнього світу, що певною мірою усвідомлюється, пізнається нею. Можна сказати, що формування ставлення ґрунтується на різнобічній оцінці об'єкта: його ознак, якостей, належності, ролі, змісту та значення. Ставлення варто розглядати насамперед як процес, у якому безперервно та постійно функціонує зв'язок між суб'єктом і об'єктом. Тож будь-яке за змістом ставлення завжди мусить емоційно переживатися людиною. Без емоційного компонента суб'єктивно-оцінних ставлень взагалі бути не може. На думку І. Беха [1], у ставленні емоційний компонент вважається провідним. Таким чином, робимо висновок, що реалізація особистісно зорієнтованого підходу в навчально-виховному процесі оптимально сприяє формуванню певного ставлення особистості до навколишнього світу.

У Концепції естетичного виховання [6] особливу увагу приділено методологічним засадам формування естетичного ставлення дітей до навколишнього світу, людей, різних видів мистецтва і праці. Реалізація цих засад неможлива без глибокого наукового осмислення сутності, специфіки та структури естетичного ставлення в його загальному та конкретно предметному аспектах.

Мета статті – розкриття окремих аспектів використання творчих завдань у навчанні учнів молодших класів з метою формування естетичного ставлення до навколишнього світу засобами комплексу мистецтв.

Виклад основного матеріалу. Особистісною формою відображення навколишнього світу, процесом і результатом творчості, утіленням і вираженням творчої індивідуальності людини є мистецтво. У молодшого школяра за допомогою мистецтва формується естетичне ставлення до навколишнього світу, до інших людей і до себе; забезпечується його входження до сфери культури людських стосунків.

Складність природи естетичного ставлення зумовлена множиною його сутнісних характеристик. Естетичне ставлення як філософська категорія використовується для позначення об'єктивного явища, що означає духовний взаємозв'язок людини з дійсністю. Як самостійний клас психологічних понять ставлення розрізняється як об'єктивне, суб'єктивно-об'єктивне, цілісне, ідеальне, внутрішньоособистісне, загальнолюдське, суб'єктивно-оцінювальне і свідомо вибіркове явище.

Естетичне ставлення людини до навколишнього світу тлумачиться як цілісне сприймання явищ, об'єктів навколишнього світу і чуттєве його опанування в унікальному єдиному об'єкті – загальних закономірностях життєдіяльності та універсальних людських значеннях буття. Цілісне, чуттєво-образне уявлення особистості про навколишній світ відображає його винятковість та суб'єктивність, зумовлену власне суб'єктом, і розкриває його емоції, почуття, бажання, мрії, ідеї, думки, ідеали, уявлення, асоціації тощо. Виховна й навчальна діяльність за своєю суттю мають скеровувати, спрямовувати, організовувати індивідуальне становлення людської особистості, формувати в неї риси та якості.

Означене вище спонукає шукати нові педагогічні способи й засоби формування естетичного ставлення молодших школярів до навколишнього світу. Особлива роль у цьому належить естетичному вихованню. На думку Н. Миропольської, С. Ничкало, В. Рагозіної, "Естетичне виховання має задавати загальну спрямованість інтересам і пориванням учнів..." [8, с. 4].

Як відомо, діти молодшого шкільного віку характеризуються допитливістю, щирістю, безпосередністю, вони емоційні, чутливі. Практика показала, що під час уроків образотворчого мистецтва учні поводяться вільно, невимушено і сміливо. Школярам цікаві заняття мистецького спрямування, вони виявляють потребу спілкуватися з учителем і після уроку: задають різноманітні запитання та з нетерпінням чекають наступних занять. Таким чином, з'являються умови для формування потреби створювати виразний художній образ, оригінальну композицію для опанування основами художньо-образної мови та виражальними можливостями художніх технік, що допомагає учням самовиражатися у творчості та сприяє формуванню естетичного ставлення до навколишнього світу. Дитина не в змозі самостійно виокремити, опанувати та засвоїти ті ланки соціальних структур, які уможливають комфортне буття особистості в соціальному середовищі, успішне задоволення нею власних потреб. У молодших школярів важливо сформувати здатність давати естетичну характеристику явищам, предметам і їх частинам; потребу оцінювати і знаходити естетичні властивості конкретного об'єкта та процесу пізнання.

Формування в молодших школярів естетичного ставлення до навколишнього світу передбачає розвиток таких здатностей:

- розуміння краси навколишнього світу;
- емоційного сприймання творів різних видів мистецтва, дбайливого ставлення до них, елементарного тлумачення змісту цих творів;
- художньої творчості.

У наукових працях Д. Лихачова, Л. Масол, Н. Миропольської, Г. Падалки, О. Рудницької, Г. Шевченко, Б. Юсова наголошено, що всі види мистецтва збагачують свідомість молоді прикладами високого гуманізму, формують стійку систему цінностей у процесі творчої діяльності, пробуджують прагнення до самореалізації.

Як зазначає В. Ванслов [2], у реальній художній практиці різні види мистецтва існують у взаємодії. Вони взаємозбагачуються, і специфіка кожного з них, урешті-решт, складається під впливом всієї системи мистецтва в цілому.

Питання основних проявів взаємодії різних видів мистецтва розроблені в ХХ столітті. А. Зісь [4] визначено три типи мистецького синтезу:

- як комбінація різних видів мистецтва для посилення виразно-образотворчих засобів реалізації єдиного задуму;
- як особлива група синтетичних видів мистецтва (театр, кіно, медіакультура);
- як переклад твору мистецтва з мови одного на мову інших видів мистецтва.

Взаємодія видів мистецтва здійснюється на різних рівнях:

- усередині окремо взятого виду мистецтва;
- між різними видами мистецтва і їх жанрами;
- між мистецтвом і соціальним буттям.

М. Каган [5] вважає, що література, музика і живопис охоплюють духовне життя людини всебічно й повно, а їх різноманітні поєднання і взаємодія дозволяють передавати взаємозв'язок процесів, які в ньому відбуваються.

Працюючи з учнями, необхідно орієнтуватися на особистість кожної дитини, її індивідуальність. Для більшості дітей успіх – потужний стимул до подальшого вдосконалення. Так, кожна дитина унікальна і в чомусь може перевершувати інших: хтось добре вміє писати вірші, інший – неперевершено їх декламує, ще інший – чудово танцює, малює краще за інших, співає, читає багато книг тощо. Завдання вчителя – визначити нахили дитини, допомогти їй самореалізуватися. Вихід за межі звичного, стандартного завжди

супроводжує творчість. І особистісно зорієнтований підхід у навчанні й розвитку дитини успішно цьому сприяє.

"Спілкуючись" із мистецтвом, учень молодшої школи накопичує естетичний досвід. По-перше, він сприймає мистецтво на доступному рівні, залежно від власного естетичного розвитку розвиває його розуміння, таким чином збагачує естетичний досвід. Завдяки цьому формується його естетичне ставлення до навколишнього світу. Художній, образотворчий або музичний твір глибоко впливають на емоції особистості, сприяють удосконаленню смаків, урівноваженню почуття, формуванню ставлення.

По-друге, якщо учень бере участь у художній творчості, це обумовлює розвиток його власних творчих можливостей. Процес усвідомлення дитиною певного ставлення до явищ та об'єктів навколишнього світу передбачає означення його певними лексичними засобами, тобто словами.

Але уявлення про явища та об'єкти навколишнього світу формується у зв'язку з певними відносинами та ставленнями. Саме у протиставленні себе іншому дитина має змогу зрозуміти себе та визначити ставлення до явищ та об'єктів навколишнього світу. С. Якобсон [9] стверджує, що дитина шести-, семирічного віку має позитивний образ "Я". Щодо породження власне образу "Я" дослідниця вказує на "...особливі взаємини з дорослим, який формує у дитини її образ себе..." [9, с. 336].

У нашому дослідженні живопис та твори образотворчого мистецтва розглядаємо як домінуючий вид мистецтва, із яким взаємодіють інші види мистецької творчості, а уроки з образотворчого мистецтва – як поєднання навчального предмета з іншими видами мистецтва на різних принципах взаємодії. Участь у художній творчості трактуємо як визначальну в розвитку особистості.

Важливу роль стимулу до пізнання навколишнього світу та формування естетичного ставлення до нього відіграють запитання: задумуючись над ними і шукаючи відповідь, учні починають заглиблюватися в сутність явищ, навчаються робити самостійні висновки, бачити причини й наслідки явищ, їх взаємозв'язок тощо. Усе це відбувається у процесі опанування художніх засобів різних видів мистецтв. Запитання спонукають учнів розмірковувати про засоби мистецької виразності й добирати з них відповідні для виконання практичних завдань, наприклад, таких:

Завдання. Подумайте та опишіть свою улюблену квітку за запитаннями.

- Як називається твоя улюблена квітка?
- Які кольори вона дарує мешканцям землі?
- Кого вона любить, а кого боїться?
- Який характер у твоєї улюбленої квітки?
- З ким дружить твоя квітка?
- Подумайте, яким якостям навчають квіти людей? (Красі, любові, доброті, вдячності, шляхетності ...)
- Як ви думаєте, чи розмовляють квітки між собою?
- Про що вони мріють? А про що розмовляють із сонцем, хмарами, зорями, місяцем, дощем?

Завдання. Хто з ваших знайомих схожий на цю квітку за характером? Доведіть це.

Завдання. Намалуйте свою улюблену квітку.

Завдання. Укладіть казку, у якій опишіть красу своєї улюбленої квітки.

Серед практичних методів навчання творчі завдання відрізняються найбільшою ефективністю. Аналізуючи важливі дидактичні функції та особливості цього методу (завдання – наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа), зазначаємо, що їх функція та переваги полягають у забезпеченні формування й розвитку навчальних практичних умінь і навичок.

У навчальних програмах образотворчого мистецтва (авт. Л. Любарська), інтегрованого курсу "Мистецтво" (авт. Л. Масол, О. Гайдамака, Н. Очеретяна) визначено

спрямованість навчального матеріалу на формування естетичного ставлення молодших школярів до навколишнього світу. Ураховуючи це та з метою формування естетичного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами різних видів мистецтва було розроблено та апробовано експериментальні художньо-творчі завдання, запропоновані для використання у програмі та в підручнику "Образотворче мистецтво" для 4 класу (автор В. Власова) [3]. Наводимо приклад творчих завдань, що, на нашу думку, забезпечують формування естетичного ставлення особистості:

Найбільше у світі багатство. Портрет води

Завдання.

I. Робота в парах. Пригадайте та поясніть значення таких висловів: *океан життя; річка любові; море сліз; життєське море; діти моря, джерело знань*. Складіть невеличкі діалоги, використовуючи ці вирази, пов'язані із водою.

Завдання.

II. Робота у групах. Складіть словесний портрет води за запитаннями.

I група – море; II група – річка; III група – озеро.

- Який запах у води?
- Якою вона є на смак?
- Хто живе в цій воді?
- Який у неї колір?
- Які кольори дарують воді різні пори року?
- Які кольори дарує вода?
- Чому може навчити вода людину?

Завдання.

III. Індивідуальна творча робота.

Зобразіть чарівника своєї води.

Людина та вода

Завдання.

I. Робота в парах. Складіть невеличкі розповіді (діалоги) "Художник і море", описуючи різні стани моря.

Завдання.

II. Робота у групах. Складіть розповідь про найчарівнішу підводну таємницю.

I група – риби; II група – мушлі; III група – водорості.

Завдання.

III. Індивідуальна творча робота.

Зобразіть різні стани моря: шторм на морі, як море спить, як море зустрічає ранок, як море проводить день, місячну доріжку на морі або власну чарівну композицію.

Висновки. Таким чином, формування естетичного ставлення молодших школярів до навколишнього світу здійснюється на основі використання можливостей комплексу мистецтв, а саме: поєднання художніх засобів образотворчого мистецтва, музики, театру. Творча природа образотворчого мистецтва відкриває значні можливості для розвитку учнів молодшої школи та допомагає збагатити їх естетичний досвід. Використання ресурсу поєднання впливу різних видів мистецтва сприяє творчому розвитку особистості молодшого школяра.

Перспективи подальших досліджень. Упровадження презентованих завдань, на наш погляд, допомагає молодшим школярам не лише пізнати навколишній світ, а й оптимально забезпечує формування естетичного ставлення до навколишнього світу, розкриває їхні обдарування, викликає інтерес до навчання, пізнання мистецтва, сприяє утвердженню та творчому самовираженню дитини. У подальших дослідженнях можуть бути розроблені питання методики застосування комплексу творчих завдань для формування естетичного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами комплексу мистецтв.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / І.Д.Бех ; Ін-т змісту і методів навчання. – К., 1998. – 204 с.
2. Ванцлов В.В. Изобразительное искусство и музыка. – 2-е изд. / В.В.Ванцлов – Л., 1984. – 400 с.
3. Власова В. Г. Образотворче мистецтво : підруч. [для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл.] / В. Г. Власова. – К. : Грамота, 2015. – 96 с.
4. Зись А.Я. Теоретические предпосылки синтеза искусств / А. Я. Зись // Взаимодействие и синтез искусств / под. ред. Д. Д. Благой. – Л. : Наука, 1978. – С. 5–20.
5. Каган М.С. Морфология искусства. Историко-теоретическое исследование внутреннего строения мира искусств / М.С.Каган. – М. : Искусство, 1972. – 432 с.
6. Концепція естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури // Інформаційний збірник МОН України. – 1992. – № 5. – С. 2–10.
7. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посібник для вчителів / [Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна та ін.] – Харків : Ранок, 2006. – 256 с.
8. Уроки художньо-естетичного циклу в школі : навчання і виховання : навчальний посібник / [Н. Миропольська, С. Ничкало, В. Рагозіна та ін.]. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 240с.
9. Якобсон С.Г. Становление психологических механизмов этической регуляции поведения. Психология формирования и развития личности / С. Г. Якобсон ; под ред. Л.И. Анцыферовой. – М. : Наука, 1981. – 336 с.

Власова В. Г. Творческие задачи по формированию эстетического отношения младших школьников к окружающему миру средствами комплекса искусств

Статья посвящена проблеме использования творческих заданий для учащихся младших классов с целью формирования эстетического отношения к окружающему миру на уроках изобразительного искусства и интегрированного курса "Искусство" средствами комплекса искусств. Эффективным средством формирования эстетического отношения ребенка к окружающему миру в учебном заведении является искусство как обучение с целью развития у него мышления и способностей к творчеству.

Представлены примеры специально разработанных заданий, направленных на развитие эмоционально-чувственной сферы детей как основы их эстетического развития.

Ключевые слова: младшие школьники, эстетическое отношение к окружающему миру, обучение, изобразительное искусство, интегрированный курс "Искусство", личностно ориентированный подход, творческие задания, развитие личности.

Vlasova, V. The Use of Creative Tasks to Form Aesthetic Attitudes Junior Pupils by Means of Complex Arts

The article is devoted to the use of creative tasks for younger students to form aesthetic attitude to the world through lessons in Fine Arts. An integrated course in "Art" involves different media. An effective means of forming a child's aesthetic attitude towards the world is the study of art, which develops their ability to reason and be creative. Examples of specially developed tasks aimed at the development of children's emotional and sensual spheres are provided as a basis for their aesthetic development.

Key words: young learners, aesthetic attitude to the world, education, art, integrated course "Art", learners centred approach, creative tasks, personal development.